Qabul qilindi: 23-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 25-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 27-noyabr 2026-yil

HUDUDIY INSON KAPITALI INTEGRAL INDEKSINI HISOBLAŞ METODIKASI (ÖZBEKISTON VILOYATLARI MISOLIDA)

Dustova Aziza Qahramonovna

Osiyo xalqaro universiteti «Iqtisodiyot» kafedrasi dotsenti, Buxoro davlat universiteti doktoranti (DSc)

Buxoro şahri, Özbekiston

E-mail: a.q.dustova@buxdu.uz

ORCID ID: 0009-0000-4267-1396

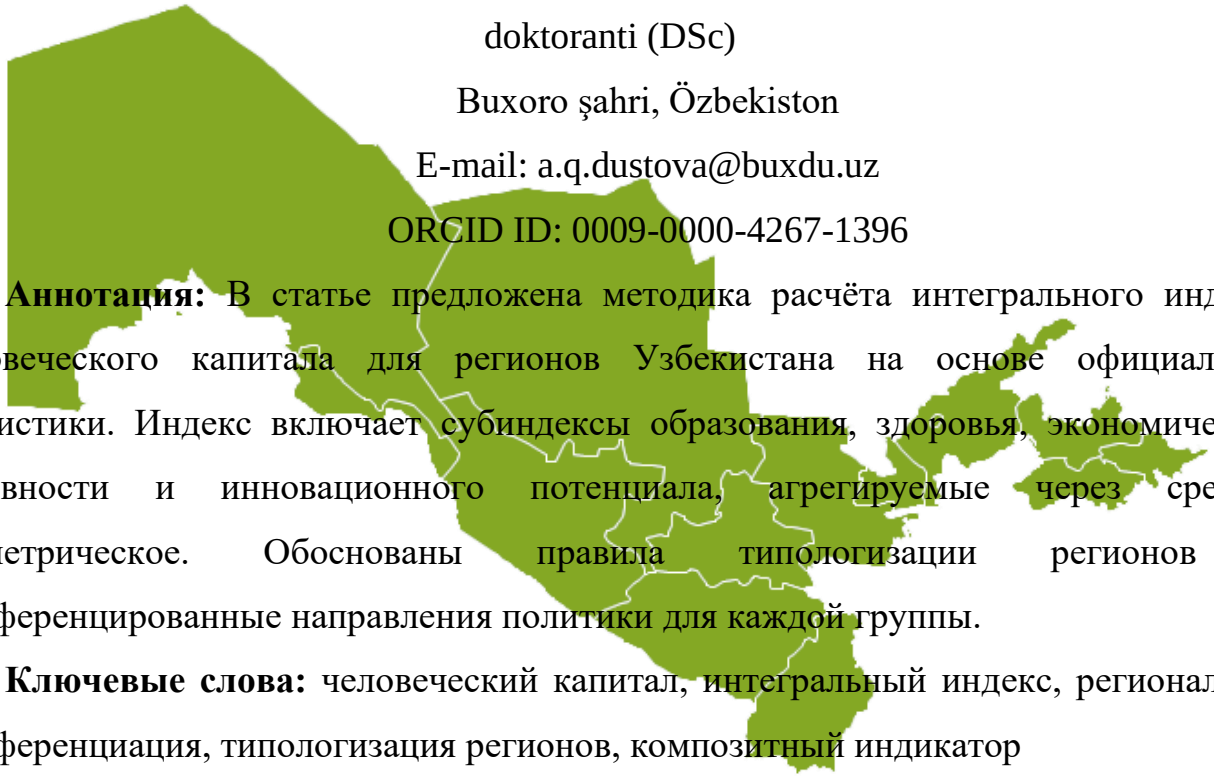

Аннотация: В статье предложена методика расчёта интегрального индекса человеческого капитала для регионов Узбекистана на основе официальной статистики. Индекс включает субиндексы образования, здоровья, экономической активности и инновационного потенциала, агрегируемые через среднее геометрическое. Обоснованы правила типологизации регионов и дифференцированные направления политики для каждой группы.

Ключевые слова: человеческий капитал, интегральный индекс, региональная дифференциация, типологизация регионов, композитный индикатор

Annotatsiya: Maqolada rasmiy statistikaga asoslangan holda Özbekiston hududlari uçun inson kapitali integral indeksini hisoblaş metodikasi taklif etilgan. Indeks geometrik örtaça orqali birlaştiriladigan ta’lim, salomatlik, iqtisodiy faollik va innovatsion salohiyat subindekslarini öz içiga oladi. Hududlarni tipologiyalaş qoidalari va har bir guruh uçun differensial siyosat yönalişlari asoslangan.

Kalit sözlar: inson kapitali, integral indeks, hududiy tafovut, hududlarni tipologiyalaş, kompozit indikator

Abstract: The paper proposes a methodology for calculating an integral human capital index for the regions of Uzbekistan based on official statistics. The index comprises sub-indices of education, health, economic activity and innovation potential aggregated by the

geometric mean. Rules for classifying regions and differentiated policy directions for each group are substantiated.

Keywords: human capital, integral index, regional disparities, regional typology, composite indicator

BMTTD ma’lumotlariga köra, 2023-yilda Özbekistonning Inson taraqqiyoti indeksi 0,740 ni taşkil etib, mamlakat 193 davlat orasida 107-örinni egallagan [5]. Jahon bankining Inson kapitali indeksi 0,62 ga teng; bunda kutilayotgan öqiş muddati (12,0 yil) bilan özlaştiriş sifati hisobga olingan öqiş muddati (9,1 yil) örtasidagi farq 2,9 yilni taşkil etadi [4]. Davlat ta’limga YaIMning 5,5 foizini (2023-yil) sarflaydi [6], 2025-yilda yoşlarning oliy ta’lim bilan qamrovi 44 foizga yetgan [2].

“Özbekiston — 2030” strategiyasida inson kapitalini rivojlantiriş va hududlarni mutanosib rivojlantiriş ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1]. Biroq yuqoridagi barça körsatkiçlar milliy darajada e’lon qilinadi, hududlar kesimidagi inson kapitalining yagona rasmiy indeksi esa mavjud emas.

Şu munosabat bilan tadqiqotning maqsadi – Özbekiston hududlari uçun rasmiy statistikaga tayanadigan inson kapitali integral indeksini hisoblaş metodikasini işlab çiqiş. Bunda nazariy asos – inson kapitali nazariyasi [9] va inson kapitalining hududiy rivojlanişdagi örni böyiça tadqiqotlar [8]; metodik asos – kompozit indikatorlar quriş böyiça OECD va Yevropa Komissiyasi qöllanmasi [7] hamda Inson taraqqiyoti indeksi metodikasi [5]. Indeks usuli, min-max normallaştiriş, geometrik örtaça va tasniflaş usullari qöllanildi. Axborot bazasi – Milliy statistika qömitasi, vazirliklar hisobotlari, Jahon banki, BMTTD va YuNESKO ma’lumotlari.

Muallif tomonidan taklif etilgan hududiy inson kapitali integral indeksi (HIKI) tört subindeksdan iborat. **Ta’lim subindeksi**: maktabgaça ta’lim qamrovi, oliy ta’lim qamrovi, 25 yoşdan katta aholining örtaça ta’lim yillari. **Salomatlik subindeksi**: tuğilişdagi kutilayotgan umr davomiyligi, gödaklar ölimi koeffitsiyenti (teskari körsatkiç), 10 ming aholiga şifokorlar soni. **Iqtisodiy faollik subindeksi**: iqtisodiy faollik darajasi, işsizlik darajasi (teskari), aholi jon boşiga real daromadlar. **Innovatsion salohiyat subindeksi**: 10 ming aholiga tadqiqotçilar soni, internetdan foydalanuvçilar uluşi, innovatsion faol

korxonalar uluşi. Körsatkiçlar Milliy statistika qömitasining hududiy naşrlari va vazirliklar hisobotlaridan olinadi; masalan, turizm va dam oliş statistikasi hududlar kesimida e’lon qilinadi [3].

Körsatkiçlar min-max usulida [0; 1] oraliğiga keltiriladi; teskari körsatkiçlar uçun (x_max – x)/(x_max – x_min) formulasi qöllaniladi. Subindekslar körsatkiçlarning arifmetik örtaçasi, integral indeks esa ularning geometrik örtaçasi sifatida hisoblanadi: HIKI = (I_t · I_s · I_i · I_n)^(1/4). Geometrik örtaça bir komponentning pastligini boşqasining yuqoriligi bilan töliq qoplaşga yöl qöymaydi; bu tamoyil Inson taraqqiyoti indeksida ham qöllaniladi [5; 7]. Normallaştiriş çegaralari sifatida milliy qiymatlardan (masalan, umr davomiyligi 72,4 yil, örtaça ta’lim yillari 11,9 yil [5]) foydalaniş hududlarni mamlakat örtaçasiga nisbatan baholaş imkonini beradi.

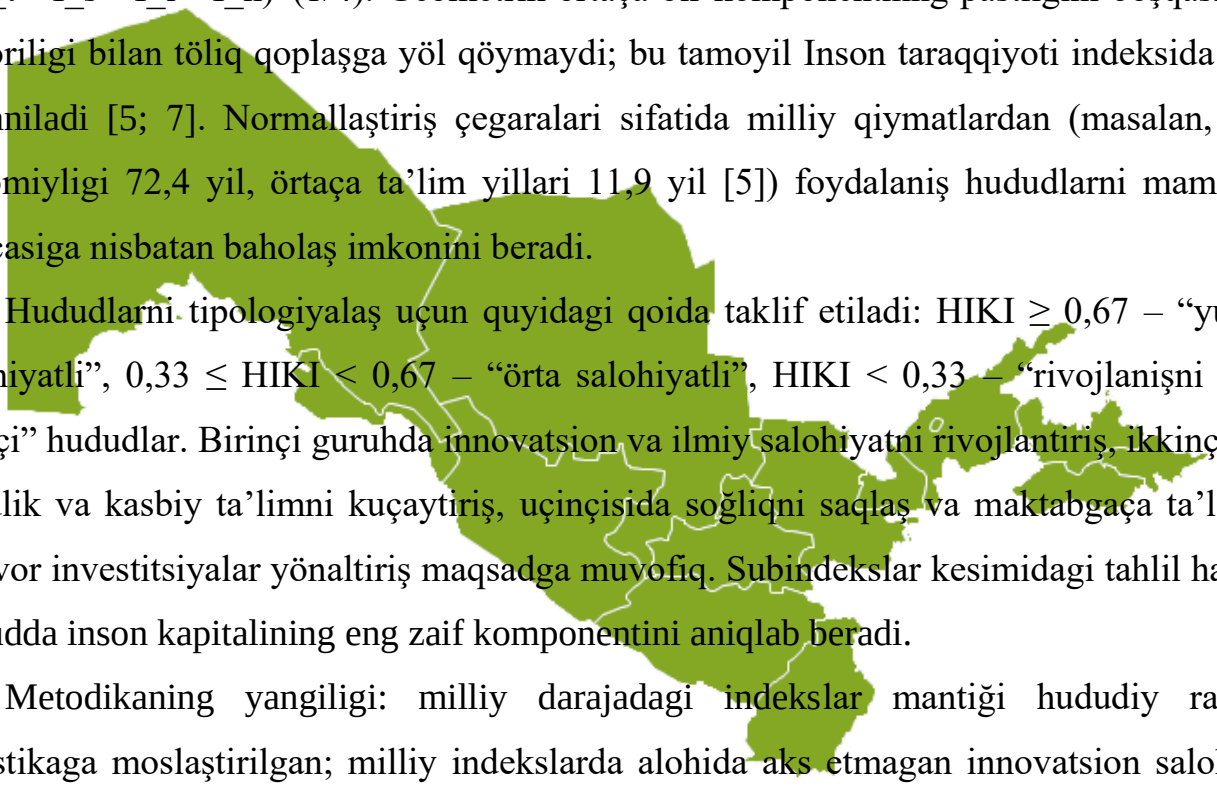

Hududlarni tipologiyalaş uçun quyidagi qoida taklif etiladi: HIKI ≥ 0,67 – “yuqori salohiyatli”, 0,33 ≤ HIKI < 0,67 – “örta salohiyatli”, HIKI < 0,33 – “rivojlanişni talab etuvçi” hududlar. Birinçi guruhda innovatsion va ilmiy salohiyatni rivojlantiriş, ikkinçisida bandlik va kasbiy ta’limni kuçaytiriş, uçinçisida soğliqni saqlaş va maktabgaça ta’limga ustuvor investitsiyalar yönaltiriş maqsadga muvofiq. Subindekslar kesimidagi tahlil har bir hududda inson kapitalining eng zaif komponentini aniqlab beradi.

Metodikaning yangiligi: milliy darajadagi indekslar mantiği hududiy rasmiy statistikaga moslaştirilgan; milliy indekslarda alohida aks etmagan innovatsion salohiyat subindeksi kiritilgan; tipologiya har bir guruh uçun siyosat yönalişlari bilan boğlangan.

Xulosa qilib aytganda, inson kapitali böyiça xalqaro va milliy körsatkiçlar mamlakat darajasidagi umumiy holatni körsatadi, ammo hududlar örtasidagi farqlarni aniqlamaydi. Taklif etilgan integral indeks “Özbekiston — 2030” strategiyasining hududiy maqsadlarini monitoring qiliş vositasi bölib xizmat qilişi mumkin. Keyingi bosqiçda indeksni barça 14 hudud böyiça rasmiy ma’lumotlar asosida hisoblaş va natijalarni yillik e’lon qiliş tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son “«O‘zbekiston — 2030» strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – URL: https://lex.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Rivojlantirish dasturlari va budjet xarajatlarini maqsadli indikatorlarining 2025-yil 4-chorak (yillik) ijrosi to‘g‘risida. – Toshkent, 2026. – URL: https://api-portal.gov.uz.

3. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida turizm va dam olishning rivojlanishi (2025-yil uchun): press-reliz. – Toshkent, 10.08.2026. – URL: https://stat.uz.

4. World Bank. Uzbekistan: Human Capital Index 2020 (Human Capital Project, October 2020). – Washington, DC: World Bank, 2020.

5. UNDP. Human Development Report 2025. A Matter of Choice: People and Possibilities in the Age of AI. Statistical Annex, Table 1. – New York: UNDP, 2025.

6. UNESCO Institute for Statistics. SDG 4 Country Profile: Uzbekistan. – Montreal: UIS. – URL: https://uis.unesco.org.

7. OECD, European Commission JRC. Handbook on Constructing Composite Indicators: Methodology and User Guide. – Paris: OECD Publishing, 2008. – 158 p.

8. Gennaioli N., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. Human Capital and Regional Development // The Quarterly Journal of Economics. – 2013. – Vol. 128, No. 1. – P. 105–164.

9. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. – New York: National Bureau of Economic Research, 1964. – 187 p.